

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

Journal of the Faculty of Divinity of Çukurova University

Cilt / Volume: 23 • Sayı / Issue: 2 • Aralık / December 2023 • 234-251

e-ISSN: 2564-6427 • DOI: 10.30627/cuilah.1368050

VAROLUŞSAL ANLAM ARAYIŞI VE DİNDARLIK İLİŞKİSİ: PSİKO-FELSEFİK BİR DEĞERLENDİRME

The Link between Existential Meaning And Religiousness: A Psycho-Philosophical Evaluation

Sezai KORKMAZ

Doç. Dr, KSÜ İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, Kahramanmaraş, Türkiye

Assoc. Prof., KSU University, Theology Faculty, Department of Psychology of Religion, Kahramanmaraş, Türkiye

kzsezai@gmail.com <https://orcid.org/0000-0003-0250-6673>

Erol ÇETİN

Doç. Dr, KSÜ İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi Anabilim Dalı, Kahramanmaraş, Türkiye

Assoc. Prof., KSU University, Theology Faculty, Department of Psychology Philosophy of Religion, Kahramanmaraş, Türkiye

erolcetin_er@hotmail.com <https://orcid.org/0000-0001-7732-2487>

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/ Received: 28.09.2023

Kabul Tarihi/Accepted: 29.12.2023

Yayın Tarihi/Published: 31.12.2023

İntihal Taraması/Plagiarism Detection: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Sezai Korkmaz-Erol Çetin).

Telif/Copyright: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi/Published by Çukurova University Faculty of Divinity, 01380, Adana, Turkey. Tüm Hakları saklıdır / All rights reserved.

VAROLUŞSAL ANLAM ARAYIŞI VE DINDARLIK İLİŞKİSİ: PSİKO-FELSEFİK BİR DEĞERLENDİRME

The Link between Existential Meaning And Religiousness: A Psycho-Philosophical Evaluation

Öz

Bu makalede hayatta amaç ve anlam bulma, yaşamda anlam ve dindarlık ilişkisi multidisipliner olarak psikoloji ve felsefe açısından ele alınmıştır. Çalışmaya 18-56 yaşları arasındaki 341 kişi katılmıştır. Katılanların 97'si (%28,4) erkek, 244'ü (%71,6) kadındır. Yaş aralıkları 18 ile 56 arasında değişmekte olup örneklemin yaş ortalaması 27,02 olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların ekonomik durumuna bakıldığında 29'u (%8,5) düşük gelirli, 58'i (%17) orta altı gelirli, 213'ü (%62,5) orta gelirli, 37'si (%10,9) orta üstü gelirli ve 4'ü (%1,2) üst gelirlidir. Çalışmanın bulgularına göre ibadet ve bireysel dindarlık puanları yüksektir. Aynı zamanda yaşamda anlam ve hayatın anlam/amacı da ortalamaların üstündedir. Hayatın anlam ve amacı, ibadet, bireysel dindarlık ve yaşamda anlam arasında istatistiki olarak olumlu bir ilişki olduğu görülmüştür. İbadet ve bireysel dindarlık, hayatın anlam/amacı ve yaşamda anlamı yordamaktadır. Hayatın anlam/amacı ile yaşamda anlam arasındaki ilişkide bireysel dindarlık aracılık görevi görmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Anlam Arayışı, Yaşamda Anlam, Hayatın Anlam ve Amacı, Dindarlık.

Abstract

In this study, the relationship among the life purpose, meaning in life and religiosity was examined multidisciplinary in terms of psychology and philosophy. The study included 341 participants between the ages of 18 and 56. 97 (28.4%) of the participants were male and 244 (71.6%) were female. The age range varied between 18 and 56 years and the average age of the sample was 27.02 years. Considering the economic status of the participants, 29 (8.5%) were low-income, 58 (17%) were lower middle-income, 213 (62.5%) were middle-income, 37 (10.9%) were upper middle-income and 4 (1.2%) were upper-income. According to the findings of the study, worship and individual religiosity scores are high. At the same time, meaning in life and meaning/purpose of life are also above the averages. There is a positive relationship between meaning and purpose of life, worship, individual religiosity and meaning in life. Worship and individual religiosity predict meaning/purpose of life and meaning in life. Individual religiosity acts as a mediator in the relationship between meaning/purpose of life and meaning in life.

Keywords: Psychology of Religion, Search for Meaning, Meaning in Life, Meaning and Purpose of Life, Religiousness.

GİRİŞ

Bireyin varoluşu ve varoluşunu nasıl anlamlandırdığı çok önemlidir. Varoluşa yüklenen anlam kişinin hayatını ciddi anlamda etkilemektedir. Bazı insanlar varoluşun bir mucize olduğunu düşünürken bazı insanlar ise varoluşu insana sürekli acı veren bir durum olarak değerlendirebilmektedir. Bu çalışmada var olmayı olumsuz bir hâl olarak gören bir kişiyle bunun tam tersine var olmayı insana verilen en büyük nimet olarak kabul eden kişinin dini ve dini değerleri anlamlandırması arasında ne gibi farklılıkların söz konusu olduğu tespit edilmeye çalışılacaktır.

Yaşadığımız çağın en büyük problemlerinden birisi insanların çevresini anlamlandıramamasıdır. Hayatın yaşamaya değer olduğu inancının zayıflaması birçok ruhsal problemi beraberinde getirmektedir. İnsanların anlamlandırma sorunları, hayattan memnun olmayı ve amaçlı/hedefli bir yaşam sürdürmeye de engel teşkil etmektedir (Frankl, 2019). Bu çalışmada varoluşsal anlam arayışı ile dindarlık arasındaki ilişki konu edilmektedir. Bu bağlamda var olmak nedir? Varolmanın anlam ve derinliği nedir? Varoluşsal bakış açısı nedir? Varoluşsal anlam arayışından ne kastedilmektedir? Varoluşsal anlam arayışı ile dindarlık arasındaki ilişkinin mahiyeti nedir? gibi sorulara psiko-felsefik bir değerlendirmeye cevaplar aranmaya çalışılmıştır. Çalışma iki temelden oluşmaktadır. İlk olarak teorik ve kavramsal çerçevede anlam arayışı, hayatın anlam ve amacı ve hayattan memnun olma gibi durumlar tartışılmaktadır. Ardından uygulama kısmında saha araştırması yapılmış, analizler yapıp değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Bu çalışmanın öncelikli hedefi doğumundan ölümüne sürekli bir anlam arayışı içerisinde olan insanın varoluşun anlam ve derinliğini idrak etme noktasında gösterdiği çabalarla, dindarlığı arasındaki ilişkiyi psikolojik açıdan incelemektir. Bu noktada kişinin varoluşa ve varoluşuna yüklediği anlamın onun dini kabullerini, dini söylem, tavır ve tutumlarını hangi ölçüde etkilediğini mümkün olduğu ölçüde ortaya koymak ta bu çalışmanın amaçlarındandır. Bu doğrultuda dindarlık, yaşamda anlam ve hayatın anlam ve amacı arasındaki ilişkiler varoluşsal anlam arayışı bağlamında incelenmiştir.

“Varoluşsal Anlam Arayışı ve Dindarlık İlişkisi: Psiko-Felsefik Bir Değerlendirme” adlı bu çalışmada konu edinilen problem, “varoluşsal yaklaşım” çerçevesinde ele alınacaktır. Bu bağlamda öncelikli olarak varoluşsal yaklaşımın mahiyeti hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır. Varoluşsal yaklaşım ‘varoluş’u / ‘insan varoluşu’ nu odak noktası yaparak ele aldığı her şeyi ‘varoluş’ açısından değerlendirir. Modern felsefede yer alan rasyonalist, ampirist veya materyalist mahiyete sahip olan yaklaşımlardaki gibi insanın varoluşunu akıl ya da bedene indirgemeyen varoluşsal yaklaşım aksine insan varoluşunu bütün yönleriyle ele almayı hedefler. Bu bağlamda varoluşsal yaklaşım insanın; bedeni, ruhu, akli, duyguları, hisleri, iradesi, tutkuları, kararları ve eylemleriyle bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmasının önemini vurgular (Ertürk, 2012, s. 113-115). Otantik varoluşun mahiyetini inceleyen varoluşsal yaklaşım bu noktada bireyin; kendini tanıma, kendini bilme, başkası gibi olmama, potansiyellerini kullanma, ne yaptığının bilincinde olma gibi özelliklerini konu edinir (Tokat, 2014, s. 100). Varoluşsal yaklaşıma göre felsefenin en önemli konuları akıl, düşünme, rasyonalite ve bilmeden ziyade özgürlük, karar verme, sorumluluk ve eylem gibi hususlardır. Bu noktada felsefenin bu konulara odaklanması gerekir. Suje-merkezlilik varoluşsal yaklaşımın temel konusudur. Bu bağlamda varoluşsal yaklaşımda, öznenin en dikkat çeken vasıfları olarak kabul edilen kişisel ilgi ve tutkuya çok büyük önem atfedilir. Varoluşsal yaklaşım, geleneksel yaklaşımın spekülatif nitelikli kavramsal ve mantıksal analizinin aksine bizzat yaşanan somut tecrübeyi analiz eder. İnsanın rasyonel boyutuyla sınırlı kalan dar kapsamlı geleneksel yöntemin yerine varoluşsal yaklaşımda insan varoluşunun hemen her boyutunu göz önünde bulunduran kapsamlı bir yöntem kullanılır (Ertürk, 2012, s. 119-122).

İnsanı ve varoluşu bütün yönleriyle anlama/anlamlandırma noktasında din felsefesine önemli katkılar sağlayan varoluşsal yaklaşım; kalp, duygu, irade, his ve tutku gibi kavramların din felsefesinin araştırma alanına girmesini sağlar. Böylelikle din felsefesinin sadece akıl alanına hapsolmesine mâni olur. Varoluşsal yaklaşım bize aklın kabul etmediği ya da epistemik bir değer

atfetmediği duygusal dindarlık, kalbi dindarlık gibi hususları inceleme imkânı verir (Çetin, 2022a, s. 65). Varoluşsal yaklaşımın şu ana kadar vurgulanan temel özellikleri de göz önüne alındığında varoluşsal anlam arayışının dindarlıkla ilişkisinin psiko-felsefik bir bakış açısıyla değerlendirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Hayatın yaşamaya değil değmediği konusunun felsefenin en temel sorunu olduğu söylenebilir (Tokat, 2014, s. 11) Bu bağlamda hiçbir zaman sadece yaşamak, sadece var olmak değerli değildir. Onun mutlaka bir içeriğe sahip olması gerekir. Zira hayatın anlamı bu içeriğin ne olduğuna bağlıdır (Tokat, 2014, s. 9). Geçmişten günümüze insanın varoluşun/varoluşunun mahiyetini anlamaya ve sorgulamaya yönelik arzusu hiçbir zaman kaybolmamıştır. Bu noktada insanoğlu mahiyetini ve kim olduğunu idrak edebilme adına sürekli araştırmalar yapmıştır. Ancak tuhaf olan şey şudur ki yapılan incelemeler insanın ne veya kim olduğuna dair merakını gidermemiş tam tersine daha da artırmıştır (Çetin, 2016, s. 215). İnsan, doğduğunun ve bir gün öleceğinin bilincinde olan tek canlıdır. Bu bilincin doğal bir yansıması olarak insan, hayatını anlamlı bir şekilde yaşayıp yaşamadığı konusunda ciddi kaygılar taşır (Geçtan, 2021, s. 43). Bu bağlamda çoğu insan otantik bir varoluşa sahip olabilmek için yaşamın anlamıyla ilgili problemlere çözüm arayan sorulara ruhunu ve benliğini tatmin edecek cevaplar bulmaya çalışır (Tokat, 2014, s. 11). Buradan da anlaşılacağı üzere otantik varoluş ideali, kişinin kendini geliştirme kültürünü meydana getiren hareketlerin tam özünde yer alır (Guignon, 2008, s.12).

İnsan bilinç sahibi bir varlıktır. Bilinci sayesinde hem kendisini hem de çevresini anlamlandırabilir. İnsan aynı zamanda seçimler yapan ve onları uygulayabilen bir özgürlüğe sahiptir. Yine insan kendi çabasıyla erdem ve mutluluğu arayan ve böylelikle kendi anlam dünyasını inşa edebilen bir varlıktır. Görüldüğü üzere insan varoluşsal yanları olan bir varlıktır. Buradan hareketle insanın bilinçli ve özgür bir varlık olmasının ondaki varoluşsal durumları doğuran ana etkenler olduğu söylenebilir. Bilinçli ve özgür olmak insan varoluşunu anlamlı hâle getiren şeyler olmakla birlikte onların insana getirdiği bir bedel de vardır. Bilinç sahibi olmanın bedeli, bilginin peşinde olmak veya bilgeliği aramak; özgürlüğün bedeli ise kişinin sorumluluklarını yerine getirmesidir (Yaran, 2002, s. 49). İnsan hayatını, âlemde var olan varlıkların ve oluşan olayların, bizzat âlemin niçin ve nasıl meydana geldiği sorularına tatmin edici cevaplar arama faaliyetlerinin bir toplamı olarak görmek mümkündür (Çetin, 2016, s. 164). Bu yüzden ilmî çalışmalarda aslolan unsur, sürekli anlamaya çalışmamız gereken, ucu açık bir süreç ve potansiyel bir varlık olan insanı anlamış olmak değil onu bıkmaksızın anlamaya çalışmaktır (Geçtan, 2021, s. 128).

İnsanın rasyonel ve bilişsel yaşamındaki katersizlik veya belirsizlik insanın kendisine yabancılaşmasına neden olmuştur. Aynı şekilde bilgideki şüphe, insanın dünyası hakkındaki kesinsizlik ve güvensizlik de varoluşun anlamı üzerinde yıkıcı etkiler yapmıştır. Bu yüzden modern bireyin tükenişi, umutsuzluğu, huzursuzluğu, içine düştüğü anlam bunalımı her geçen gün daha da artmaktadır (Tokat, 2013, s. 138). Diğer bir ifadeyle aklın güdümüne girerek iç dünyasının anahtarlarını kaybeden modern birey çoğu zaman mutsuz, huzursuz ve gergin olduğundan bir türlü tatmin olamamakta ve varoluşunu anlamlı hale getirememektedir (Tüzer, 2007, s. 9). İçsel boşluk duygusu yaşayan kişiler hayatlarına yön verme noktasında başarısız olmaktadır. Devamında ise boşluk duygusu sıkıntıdan evrilerek insanların çeşitli tehlikelere gebe olan bir tür anlamsızlık ve çaresizlik halini yaşamalarına neden olmaktadır (May, 2021, s. 26-27). Sonuç olarak anlamsızlık ve boşluk duyguları beraberinde yalnızlık ya da yalnız kalma korkusunu getirmektedir (Geçtan, 2021, s. 140).

Hayatın anlamlı olup olmadığı geçmişten günümüze ciddi tartışmalara neden olan bir problem sahası olarak karşımıza çıkmaktadır. Varoluşu her anıyla bir mucize olarak gören insanlar olduğu gibi bunun tam aksine varolmanın anlamsız bir şey olduğunu iddia edenler de olmuştur. Bu noktada varoluşçular bireyin modern dünyada en zengin ve en tatmin edici hayata nasıl ulaşabileceğini anlamaya çalışırken, (Guignon, 2000, s.265) “Keşke Hiç Olmasaydık Var Olmanın Kötülüğü” adlı eserinde David Benatar; “hiç kimse doğmamış olacak kadar şanslı değil, herkes doğmuş olacak kadar şanssız, bu büyük bir şanssızlık” (Benatar, 2019, s. 23) der. Varoluşun ciddi anlamda zararlarının olabileceğini belirten Benatar, ağır bedeller ödmeden hayatın

zararlarından kaçınmanın imkânsız olduğunu iddia eder (Benatar, 2019, s. 65). Ona göre dünyaya gelmek zararlıdır. Çünkü varoluşun sonlanmasına neden olmaktadır (Benatar, 2019, s. 219). Aynı şekilde “Doğmuş Olmanın Sakıncası Üstüne” isimli çalışmasında eserinde Cioran; “Hakiki, biricik talihsizlik: dünyaya gelme talihsizliği” (Cioran, 2020, s. 15) der. Cioran’a göre sadece doğmuş olmamayı düşünmek bile insanı mutlu eder ve özgür kılar (Cioran, 2020, s. 26).

İnsan her an varoluşunu anlamlandırma çabasında olan bir varlıktır. Bu bağlamda onun için en hayati konunun anlam arayışı olduğu söylenebilir (Tokat, 2015, s. 25). Varoluşun ve hayatın anlam elde etmesi ve kazanması için insanın aşkın olan “bir varlığa” ya da bir dine inanması gerekir. Zira din, âlemin yani özelde insanın varolma serüveni içinde belli gayeler doğrultusunda yaratıldığını vurgular. Her ne kadar gayelilik anlamlılığın şartlarından birisi olsa da onun tek başına yeterli olmadığı unutulmamalıdır. Bu bağlamda özgürlük ve biriciklik anlamlılığın temel öğeleri olarak karşımıza çıkar. Bununla birlikte anlamlı olmanın önünde ciddi engeller de söz konusu olabilmektedir. Bu noktada özgürlüğü yok sayan bir kadercilik ve hayatın sadece tekerrürden ibaret olduğunu öne süren “güneş altında söylenmemiş söz yoktur” şeklindeki anlayış anlamlılığa ciddi anlamda engel olabilmektedir. Bireylerin hayatının, kaderin elinde ve kör dehlizlerinde akıp gittiği ve bireylerin hiçbirinin esasında orijinal ve biricik yanının olmadığı kabul edildiğinde anlamsızlık kaçınılmaz olacaktır. Din, hayata anlam kazandırmak için vardır. Ancak dini yanlış yorumlamanın ve Tanrıyı yanlış tasavvur etmenin ciddi oranda anlamsızlığa yol açabildiği gerçeği de unutulmamalıdır (Tokat, 2015, s. 16-17). Bu noktada hayatın anlamı sorununu konu edinen varoluşçu teolojiye göre anlamsızlık sadece özgürlüğün olmaması durumunda değil, özgürlüğün varlığı durumunda da söz konusu olabilmektedir. Özgürlüğe rağmen “niçin” sorusu hâlâ “hayatın anlamı” konusunda cevaplandırılması gereken bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden bazılarının yaptığı gibi Tanrının varlığını özgürlük adına reddetmek anlamsızlık sorununu çözmektedir. Zira Tanrısız özgürlük nihilizm veya umutsuzlukla sonuçlanmaya mahkûmdur. Tanrının varlığı anlam arayışı bakımından özgürlüğe oranla çok daha önemli görünmektedir. Çağımız insanının karşı karşıya kaldığı temel problemlerden birisi de “mümin” olmakla, Tanrının varlığını reddetmek suretiyle özgür birey olmak arasında yaşadığı gerilimdir. Bu bağlamda çağımız insanı mümin olmayı, özgür olmama, dünyadan el etek çekme, kendini ölüm ötesi hayata adama şeklinde anlamak suretiyle dine karşı çok temkinli davranmaktadır. Hatta dinin, bireyi Tanrı karşısında hiçleştiren bir tavıra neden olduğunu iddia ederek Tanrıyı bir baskı unsuru olarak görebilmektedir (Tokat, 2013, s. 189).

Günümüz insanı bir yandan “Tanrı’ya vakit ayıramayacak kadar meşgul” iken, diğer yandan da çağdaş durumun yol açtığı varoluşsal kaygıları bertaraf etme çabasıdadır. Çağdaş insanı, Heidegger’in ifadesiyle bu açmazdan “ancak bir Tanrı kurtarabilir”. Zira o kendisini kollayan, gözetleyen bir Tanrının varlığına geçmişe oranla bugün çok daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Görüldüğü üzere insanın varoluşunu anlamlı hâle getirebilmesi ancak Tanrıya inanç, güven ve teslimiyetle mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda insan Tanrı inancı sayesinde “şeyler” dünyasında bulunmasından kaynaklı olan; güven arayışı, kaygı, umutsuzluk, hiçlik, anlamsızlık, temelsizlik, yokluk şoku, suçluluk, yabancılaşmışlık, sonluluk gibi sorunların neden olduğu kaygı, çatışma ve gerilimleri bertaraf edebilmektedir. Bu noktada Tanrı inancı varoluşsal açıdan bakıldığında bütün “belirsizlikleri” belirsiz olmaktan çıkarmasa da “anlamlı” hâle getirmektedir (Tokat, 2013, s. 194). Sonuç olarak ifade etmek gerekirse insan varoluşunu sadece akla indirgemek doğru değildir (Çetin, 2022b, s. 122). Bu bağlamda varoluşçu düşüncede sık sık bireyin rasyonel bir sistem içerisinde anlaşılamayacağı vurgulanır (MacIntyre, 1967, s.148). Örneğin tüm yazılarında varoluşun anlamı sorunuyla ilgilenen Kierkegaard, nesnel düşünce ve bilme uğruna varolmanın, yaşamının, inanmanın ve sevmenin anlamının unutulduğunu iddia eder (Taşdelen, 2004, s.42-43). Buradan da anlaşılacağı üzere insanın sadece aklının değil; duyguları, gönlü, inanç dünyası, hisleri, kaygı ve endişeleri gibi varoluşsal yanlarının da tatmin olması gerekir. Diğer bir ifadeyle insanın varoluşsal boyutlarını göz önünde bulundurmadan insanı anlamak pek mümkün değildir. Bu yüzden insan, herhangi bir boyutuna indirgenmeden bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirilmelidir (Çetin, 2022b, s. 122). Bu doğrultuda varoluşsal anlam arayışı ve dindarlık ilişkisini psiko-felsefik bir çerçevede ele almayı hedeflediğimiz çalışmamızda aşağıdaki hipotezler test edilmektedir:

H1: İbadet ile hayatın anlam ve amacı arasındaki ilişki istatistiki olarak olumludur. H2: İbadet ile yaşamda anlam arasındaki ilişki istatistiki olarak olumludur. H3: Bireysel dindarlık ile hayatın anlam ve amacı arasındaki ilişki istatistiki olarak olumludur. H4: Bireysel dindarlık ile yaşamda anlam arasındaki ilişki istatistiki olarak olumludur. H5: İbadet etme ile yaş arasındaki ilişki istatistiki olarak olumludur. H5a: Yaşın artmasıyla birlikte ibadet etme oranı da artmaktadır. H6: Bireysel dindarlık ile yaş arasındaki ilişki istatistiki olarak anlamlıdır. H6a: Yaşın artmasıyla birlikte bireysel dindarlık oranı da artmaktadır. H7: İbadet ile internet kullanımı arasındaki ilişki istatistiki olarak anlamlıdır. H7a: İnternet kullanımının artması durumunda ibadet etme sıklığı azalmaktadır. H8: Bireysel dindarlık ile internet kullanımı arasındaki ilişki anlamlıdır. H8a: İnternet kullanımının artması durumunda bireysel dindarlık azalmaktadır. H9: Yaş ile gelir durumu arasındaki ilişki anlamlıdır. H9a: Yaşın artmasıyla birlikte gelir durumu da artmaktadır. H10: Yaş ile internet kullanımı arasındaki ilişki anlamlıdır. H10a: Yaşın artması durumunda internet kullanım süresi düşmektedir. H11: İbadet etme durumu yaşamda anlam ve hayatın anlam ve amacını yordamaktadır. H12: Bireysel dindarlık yaşamda anlam ve hayatın amaç ve anlamını yordamaktadır. H13: İbadet etme, hayatın amaç ve anlamı ile yaşamda anlam arasındaki ilişkide aracılık etmektedir. H14: Bireysel dindarlık, hayatın amaç ve anlamı ile yaşamda anlam arasındaki ilişkide aracılık etmektedir.

1. YÖNTEM

Bu makalede hayatın amaç ve anlamı, yaşamda anlam ve dindarlık arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. Çalışmanın teorik bölümünde dokümantasyon yöntemi kullanılırken uygulama bölümünde ise tarama yöntemi esas alınmıştır. Birden çok değişken arasındaki ilişkiler ele alındığı için tarama modellerinden ilişkisel tarama modeline başvurulmuştur. Örneklem belirlenmesinde istatistiki ölçütlere bağlı kalarak tesadüfi örnekleme (rastgele örnekleme) yöntemi kullanılmıştır. Verilerin elde edilmesinde nicel yöntemler kullanılmış olup örneklem grubuna anket uygulanmıştır. Örnekleme dâhil olan kişiler kendi rıza ve istekleriyle çalışmaya katılmıştır.

1.1. Örneklemin Nitelikleri

Çalışmaya katılanların 97'si (%28,4) erkek, 244'ü (%71,6) kadındır. Yaş aralıkları 18 ile 56 arasında değişmektedir. Örneklemin yaş ortalaması ise 27,02 olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların ekonomik durumuna bakıldığında 29'u (%8,5) düşük gelirli, 58'i (%17) orta altı gelirli, 213'ü (%62,5) orta gelirli, 37'si (%10,9) orta üstü gelirli ve 4'ü (%1,2) üst gelirlidir. Katılımcıların babalarının eğitimine göre durumları ise 219 (%65,2) kişinin babası ilköğretim mezunu, 55'inin (%16,1) babası lise mezunu, 52 (%15,2) kişinin babası üniversite mezunu, 15 (%4,4) kişinin ise lisansüstü mezunudur. Katılımcıların annelerinin eğitimine göre durumları ise 288 (%84,5) kişinin annesi ilköğretim mezunu, 35'inin (%10,3) annesi lise mezunu, 15 (%4,4) kişinin annesi üniversite mezunu, 3 (%0,9) kişinin ise lisansüstü mezunudur. Örneklemin internette geçirmiş olduğu süre bir ile on beş saat arasında değişmektedir. Çalışmanın örneklemine girenlerin genel ortalamasına göre iş ve eğitim dışında günlük 4 saat 23 dakika internet kullandıklarını görmekteyiz. Örneklemden 2 kişi (%0,6) agnostik, 1 kişi (%0,3) deist, 3 kişi (%0,9) dini ilgisiz ve 335 kişi (%98,2) Müslüman olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca aşağıdaki tablodaki durumlarda katılımcılardan elde edilmiştir.

Tablo 1: Örneklemin bazı nitelikleri

	Evet	%	Hayır	%
Anne-babamla farklı dünyaların insanlarıyız.	111	32,6	230	67,4
Kadın-erkek eşitliğini desteklerim	160	46,9	181	53,1
Yaşadığım toplumla uyumluyum	235	68,9	106	31,1
Dine inanırım	329	96,5	12	3,5

1.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Anketlere yetişkin gruptan genel bir katılım olmuştur. Veri toplamada ve anketin uygulanmasında çevrimiçi olarak internet üzerinden veri toplanmıştır. Veriler Google Dokümanlar aracılığıyla elde edilmiştir. Örneklem dâhil olay bireylere onam formu sunulmuş ve etik çerçeveler içinde kalınarak gerekli bilgilendirme yapılmış ve anketlere katılmak isteyenlerin örneklem gönüllülük esasına dayalı olarak katkı sunmalarına önem gösterilmiştir. Anketler 17 Ocak 2023 ile 14 Mart 2023 tarihleri arasında yapılmıştır. Verilerin analizinde IBM SPSS paket programı kullanılmıştır. Veriler, frekans dağılımı, korelasyon analizi, regresyon analizi, yapısal eşitlik modeline göre ölçümler ve aracılık testi de uygulanmıştır.

1.3. Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından demografik değişkenleri belirlemek amacıyla oluşturulmuştur.

Hayatın Anlam ve Amacı Ölçeği: Bu ölçek, Aydın ve diğerleri tarafından geliştirilmiştir (Aydın vd., 2015). Ölçek farklı illerdeki örneklem üzerinde yapılarak güvenilirlik ve geçerlilik testinden geçmiştir. Ölçek, tek faktör ve 17 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin test-tekrar sonucundaki güvenilirlik katsayısı 0,74 olarak ortaya çıkarken test yarı güvenilirlik katsayısı 0,81 olarak tespit edilmiştir. Cronbach Alpha'ya bağlı olarak ortaya çıkan güvenilirlik katsayısı ise 0,91 olarak bulgulanmıştır.

Yaşamda Anlam Ölçeği: Steger vd. tarafından geliştirilmiştir (Steger vd., 2006). Türk Kültürüne ise Demirdağ ve Kalafat (2015) tarafından uyarlanmıştır. Hayat Memnuniyeti Ölçeği: Ed Diener ve diğerleri tarafından geliştirilmiştir. Özgün formunda 10 madde yer almakta olup 7'li likert yapıda hazırlanmıştır. Ölçek 10 maddeden oluşmaktadır. Bu çalışmada ölçeğin alt boyutları kullanılmamıştır.

Dindarlık ölçeği: Zagumny ve diğerleri (2012) geliştirilen, psikometrik analizleri yapılan ve Ayten tarafından (2012) Türkçeye çevrilerek Türkçesi için güvenilirlik ve geçerlilik çalışması yapılan Bireysel Dindarlık Ölçeği kullanılmıştır. Ayten'in ibadetleri ölçen maddeleri de bu çalışmada kullanılmıştır. Bireysel Dindarlık Ölçeği; tek boyutlu ve 6 maddeden oluşan ölçek bireylerin kişisel hayatlarında dinin etki düzeyini, dini bilgi düzeylerini, kişisel yaşamlarında dine verdikleri önemi ölçmeyi hedeflemektedir.

2. BULGU VE YORUMLAR

Bu çalışmada hayatın amaç ve anlamı, yaşamda anlam ve dindarlık ilişkisi incelenmiştir. Araştırma, disiplinler arası yaklaşım çerçevesinde psikoloji ve felsefe açısından ele alınmaya çalışılmıştır. Özellikle teorik bölümde konunun felsefi ve psikolojik arka planı göz önünde bulundurulmuştur. Ardından ise sahaya inerek uygulama yapılmıştır. Bu yönüyle çalışmada hem disiplinler arası bir yaklaşım sergilenmiş hem de sahadaki somut göstergeler aktarılmıştır. Bulgu kısmına bakıldığında elde edilen veriler birçok teste tabi tutulmuştur. İlk olarak örneklemin genel durumu sunulmuştur. Daha sonra çalışmanın önemli değişkenleri arasındaki anlamlı korelasyon ilişkileri incelenmiştir. Korelasyon ilişkileri tespit edildikten sonra regresyon analizi yapılmıştır. Son olarak ise aracılık testlerinin sonuçları ortaya koyulmuştur. Bu analizlerin yapılma amacı ise hipotezlerin desteklenip desteklenmediğini bulgulamaktır. Bu bağlamda aşağıdaki tablolarda çalışmanın bulguları istatistikî yöntemlere uyularak aktarılmıştır.

Tablo 2: Örneklem Ortalamaları

	Sayı	Min.	Max.	Ort.	Std. Sapma
İbadet	341	1,00	5,00	4,2837	,72809
Bireysel Dindarlık	341	1,00	5,00	4,4555	,68150
Hayatın Anlam ve Amacı	341	1,41	5,00	3,8932	,60658
Yaşamda Anlam	341	1,50	7,00	5,0924	1,10067
Yaş	341	18	56	27,02	6,647
İş ve Eğitim Dışında İnternet Kullanım Saati	341	1	15	4,23	2,340

Ort: ortalama; std.: standart; min: en düşük; max: en yüksek

Tablo 2’de örneklem genel durumu aktarılmaktadır. Katılımcıların çeşitli değişkenlerden aldığı puanlar ortaya koyulmuştur. İbadet değişkenine göre katılımları en fazla 5 puan alırken en az 1 puan almıştır. Örneklem ibadet ortalamaları 4,28’dir. Bu bağlamda katılımcıların ibadet puanlarının yüksek olduğunu ifade edebiliriz. Ayrıca örnekleme dâhil olan bireylerin çoğunluğunun namaz, oruç, dua, Kur’an-ı Kerim’i Türkçe meal veya Arapça okuma gibi ibadetleri yaptıklarını söyleyebiliriz. Bireysel dindarlık konusunda ise kişiler 1 ile 5 puan arasında almıştır. Örneklem bireysel dindarlık puanı ortalaması 4,45’dir. Yine örneklem bireysel dindarlık puanları yüksektir. Hayatın anlam ve amacına bakıldığında çalışmaya dâhil olan kişiler 1,41 ile 5 puan arasında puanlar almıştır. Örneklem hayatın anlam ve amacı ortalaması 3,89’dur. İbadet ve bireysel dindarlık puanlarına göre hayatın anlam ve amacı daha düşüktür. Kişilerin hayatlarında anlam ve amaç bulmaları yine de ortalama puanın üstündedir diyebiliriz. Araştırmaya katılan kişiler yaşamda anlam ölçeğinden en düşük 1,50 en yüksek 7 puan almıştır. Örneklem yaşamda anlam ortalaması 5,09’dur. Çalışmalara katılan kişilerin yaşamlarında büyük oranda anlam bulduklarını belirtebiliriz. Örneklem yaş durumuna bakıldığında 18 ile 56 yaşları arasında değişmektedir. Çalışmanın yaş ortalaması 27,02’dir. Buradan hareketle çalışmaya destek veren kişilerin kısmen gençler ağırlıklı olduğunu ifade edebiliriz. İş ve eğitim dışında internet kullanımı en az 1 saat, en çok 15 saat arasındadır. Kişilerin internet kullanım ortalamaları 4 saat 23 dakikadır. İş ve eğitim dışında 4 saat 23 dakika internet kullanmak dikkate değer bir bulgudur. Değişkenlerin bu durumu aktarıldıktan sonra aşağıdaki Tablo 3’de değişkenler arası korelasyon ilişkileri aktarılmıştır.

Tablo 3: Korelasyon İlişkileri

	1	2	3	4	5	6
1.Yaş	1					
2.Gelir	,195**	1				
3.İnternet Kullanım Süre	-173**	-,056	1			
4.İbadet	,215**	-,051	-,117*	1		
5.Bireysel Dindarlık	,225**	,010	-,070	,668**	1	
6.Hayatın Anlam ve Amacı	,196**	,100	-,224**	,445**	,461**	1
7.Yaşamda Anlam	-,035	,043	-,096	,251**	,335**	,412**

*p<0,05; **p<0,01

Tablo 3’deki korelasyon ilişkilerine bakıldığında yaş ile gelir durumu arasında anlamlı düzeyde pozitif ilişki olduğu görülmektedir. Buradan hareketle yaş arttıkça gelir durumunun arttığını ifade etmek mümkündür. Bulgulara göre çalışmanın “H9: Yaş ile gelir durumu arasındaki ilişki anlamlıdır. H9a: Yaşın artmasıyla birlikte gelir durumu da artmaktadır” hipotezleri

desteklenmiştir. İnternet kullanım süresi ile yaş arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunurken internet kullanım süresi ile gelir durumu arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmaktadır. İnternet kullanım süresi ile yaş arasında negatif yönde ilişki vardır. Buna göre yaş arttıkça internet kullanım süresi düşmektedir. Araştırmanın “H10: Yaş ile internet kullanımı arasındaki ilişki anlamlıdır. H10a: Yaşın artması durumunda internet kullanım süresi düşmektedir” hipotezleri doğrulanmıştır diyebiliriz.

İbadet etme ile yaş arasındaki ilişkilere bakıldığında ibadet ile yaş arasında anlamlı düzeyde pozitif yönde ilişki vardır. Yaş arttıkça ibadet etme oranı da artmaktadır. Buradan hareketle “H5: İbadet etme ile yaş arasındaki ilişki istatistiki olarak olumludur. H5a: Yaşın artmasıyla birlikte ibadet etme oranı da artmaktadır” hipotezleri desteklenmiştir. İbadet ile gelir arasında herhangi anlamlı bir ilişki yokken arasındaki ilişkilerin negatif yönde çıkması dikkat çekici bir durumdur. İbadet etme ile internet kullanım süresi arasında anlamlı düzeyde ve negatif yönde ilişki bulunmaktadır. Verilere göre internet kullanım süresi arttıkça ibadet etme azalmaktadır diyebiliriz. Buradan hareketle “H7: İbadet ile internet kullanımı arasındaki ilişki istatistiki olarak anlamlıdır. H7a: İnternet kullanımının artması durumunda ibadet etme sıklığı azalmaktadır” hipotezleri desteklenmiştir.

Bireysel dindarlık ile ibadet arasındaki ilişki anlamlı düzeyde ve pozitif yöndedir. Bireysel dindarlık arttıkça ibadet etme oranı da artmaktadır. Bireysel dindarlıkla yaş arasında anlamlı düzeyde pozitif ilişki bulunmaktadır. Aynı şekilde bireysel dindarlık ile yaşın artması birbirine paralellik göstermektedir. Çalışmanın “H6: Bireysel dindarlık ile yaş arasındaki ilişki istatistiki olarak anlamlıdır. H6a: Yaşın artmasıyla birlikte bireysel dindarlık oranı da artmaktadır” hipotezleri doğrulanmıştır. Bireysel dindarlık ile internet kullanımı arasında anlamlı ilişki bulunmamaktadır. Fakat bireysel dindarlıkla internet kullanımı arasında negatif yönde ilişkinin olması dikkat çekmektedir. Buradan hareketle araştırmanın “H8: Bireysel dindarlık ile internet kullanımı arasındaki ilişki anlamlıdır. H8a: İnternet kullanımının artması durumunda bireysel dindarlık azalmaktadır” hipotezleri desteklenmemiştir denilebilir.

Bireysel dindarlık ile hayatın anlam ve amacı arasında anlamlı düzeyde ilişki vardır. Bireysel dindarlık ile hayatın anlam ve amacı arasındaki ilişki pozitif yöndedir. Bireysel dindarlık arttıkça hayatta anlam ve amaç bulma durumu da artış göstermektedir. Buradan hareketle “H3: Bireysel dindarlık ile hayatın anlam ve amacı arasındaki ilişki istatistiki olarak olumludur” hipotezleri desteklenmiştir. Bireysel dindarlık ile yaşamda anlam arasında anlamlı düzeyde ilişki bulunmaktadır. Bireysel dindarlık ile yaşamda anlam arasındaki ilişki pozitifdir. Bireysel dindarlık arttıkça yaşamda anlam bulma durumu da artmaktadır. Buradan hareketle “H4: Bireysel dindarlık ile yaşamda anlam arasındaki ilişki istatistiki olarak olumludur” hipotezleri doğrulanmıştır.

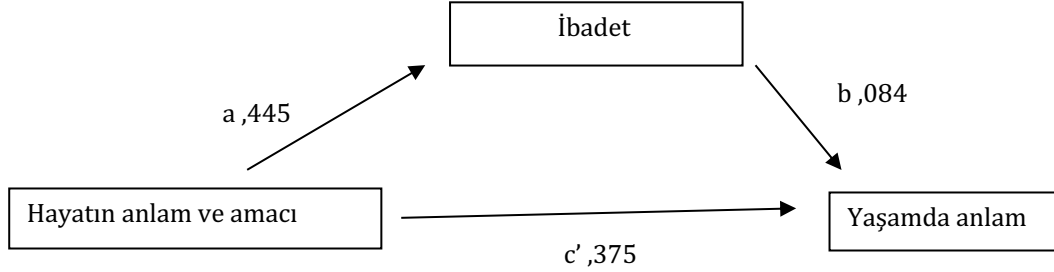
Tablo 4: Regresyon Ağırlıkları (YEM)

	Regr. Ağırlığı	Std. Hata	p
İbadet----> Hayatın anlam ve amacı	,371	,040	***
İbadet----> Yaşamda Anlam	,379	,079	***
Bireysel Dindarlık----> Hayatın anlam ve amacı	,410	,043	***
Bireysel Dindarlık----> Yaşamda Anlam	,541	,083	***
Hayatın anlam ve amacı ----> Yaşamda Anlam	,748	,090	***

***p<0,001

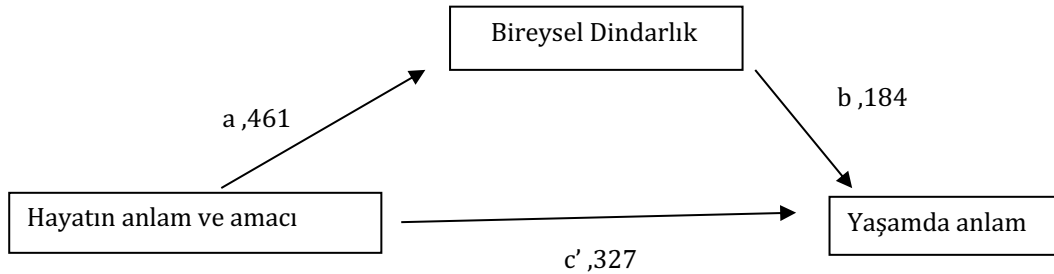
Tablo 4'e bakıldığında regresyon ilişkilerine dair bulgular aktarılmıştır. Ortaya çıkan bulgulara göre ibadet, hayatın anlam ve amacını anlamlı düzeyde yordamaktadır. İbadet, hayatın anlam ve amacı üzerinde ,37'lik bir etkiye sahiptir. Ayrıca ibadet, yaşamda anlamı yordamaktadır. İbadet, yaşamda anlam üzerinde ,38'lik etkisi vardır. Buradan hareketle “H11: İbadet etme durumu yaşamda anlam ve hayatın anlam ve amacını yordamaktadır” hipotezleri desteklenmiştir.

Bireysel dindarlık da hayatın anlam ve amacını yordamaktadır. Ayrıca bireysel dindarlık yaşamda anlamı da anlamlı düzeyde yordamıştır. Bireysel dindarlık, hayatın anlam ve amacı üzerinde ,41; yaşamda anlam üzerinde ise ,54'lük etkiye sahiptir. Buna göre çalışmanın “H12: Bireysel dindarlık yaşamda ve hayatın anlam ve amacını anlamı yordamaktadır” hipotezleri doğrulanmıştır.

Şekil 1: Çalışmanın Aracı Değişken Modeli

Şekil 1'e bakıldığında aracılık modeli kurulan tüm değişkenler birbiriyle ilişkili olmalıdır. Değişkenler arasındaki ilişkiler istatistiki olarak anlamlı olmalıdır. Şekil 1'deki aracılık modelinde ibadetten yaşamda anlam ilişkisine giden ilişkide anlamlı düzeyde ilişki bulunmamaktadır. (p: 128) Hayatın anlam ve amacının yaşamda anlam üzerindeki standardize edilmiş dolaylı (aracılı) etkisi ,037'dir. Yani, hayatın anlam ve amacının yaşamda anlam üzerindeki dolaylı (aracılı) etkisi nedeniyle, hayatın anlam ve amacı 1 standart sapma arttığında, yaşamda anlam 0,037 standart sapma artar. Bu, hayatın anlam ve amacının yaşamda anlam üzerinde sahip olabileceği herhangi bir doğrudan (aracısız) etkiye ektir. Fakat ibadet ile yaşamda anlam arasındaki ilişkinin anlamlı olmaması aracılık modeli hakkında herhangi bir çıkarım yapılmasını engellemektedir. Bu nedenle bu modelin istatistiki olarak anlamlı olmadığı ifade edilebilir. Buradan hareketle “H13: İbadet etme, hayatın anlam ve amacı ile yaşamda anlam arasındaki ilişkide aracılık etmektedir” hipotezi doğrulanmamıştır.

Şekil 2: Çalışmanın Aracı Değişken Modeli

Şekil 2'ye bakıldığında aracılık modelindeki tüm değişkenler arasındaki ilişkiler 0,001 değerinde anlamlıdır. Hayatın anlam/amacı ile yaşamda anlam arasındaki regresyon ilişkisi ,748 iken (bkz. Tablo 4) bireysel dindarlık aracı değişken olarak modele dahil olduğunda hayatın anlam/amacının yaşamda anlam üzerindeki etkisi ,327'ye düşmektedir. Bu durumda da aracılık modelinin istatistiki olarak geçerli olduğunu göstermektedir. Hayatın anlam ve amacının yaşamda anlam üzerindeki dolaylı (aracılı) etkisi ,154'tür. Yani, hayatın anlam ve amacının yaşamda anlam üzerindeki dolaylı (aracılı) etkisi nedeniyle, hayatın anlam ve amacı 1 arttığında yaşamda anlam 0,154 artar. Bu, hayatın anlam ve amacının yaşamda anlam üzerinde sahip olabileceği herhangi bir doğrudan (aracısız) etkiye ektir. Hayatın anlam ve amacının yaşamda anlam üzerindeki standartlaştırılmış dolaylı (aracılı) etkisi ,085'tir. Yani, hayatın anlam ve amacının yaşamda anlam üzerindeki dolaylı (aracılı) etkisi nedeniyle, hayatın anlam ve amacı 1 standart sapma arttığında, yaşamda anlam 0,085 standart sapma artar. Bu, hayatın anlam ve amacının yaşamda anlam üzerinde sahip olabileceği herhangi bir doğrudan (aracısız) etkiye ektir. Buradan hareketle “H14:

Bireysel dindarlık, hayatın anlam ve amacı ile yaşamda anlam arasındaki ilişkide aracılık etmektedir” hipotezi desteklenmiştir.

3. TARTIŞMA

Çalışmanın genel durumuna bakıldığında örneklemin çoğunluğu dindarlardan oluşmaktadır. Dindarlık durumunun yüksek olması, anne-babayla benzerlikleri, kadın erkek eşitliğini desteklemedeki oranlar ve toplumla uyum durumu bunu göstermektedir. Yapılan bir çalışmada buna benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Davranış yönelimlerine bakıldığında muhafazakârlığın baskın olduğu görülmektedir. Literatürde yapılan bir çalışmada kadın erkek eşitliğini destekleyenlerin oranı %75’ler civarındadır. Yine daha genç örneklem üzerinde yapılan bir araştırmada anne-babamla farklı dünyaların insanıyız diyenlerin oranı %65 dolayındadır (Korkmaz, 2022). Bu açıdan çalışmamızın katılımcılarının; dindarlık, davranış ve tutumlarına bakıldığında daha tutucu ve muhafazakâr bir kesimden oluştuğunu ifade etmek mümkündür. Dine inanırım diyenlerin oranı %96,5 olarak tespit edilmiştir. Bu durum dindarlıkla ilgili bulguları desteklemektedir. Daha önce yapılan çalışmalarda benzer durumların olduğunu belirtebiliriz (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014). Yıllar içinde ülkemizde benzer bir durumun var olduğunu söylemek mümkündür.

Değişkenlere göre ortalamalara bakıldığında örneklemin ibadet etme ve bireysel dindarlık konusunda ortalamalarının yüksek olduğu ifade edilebilir. Aynı zamanda katılımcıların yaşamda anlam bulma konusunda da ortalamaların yüksek olduğu belirtebiliriz. Fakat çalışmaya katılanların hayatın anlam ve amacı konusunda ortalama puanları diğer değişkenlere göre görece düşük olduğunu görmekteyiz. Bu açıdan örneklemin genel anlamda psikolojik iyi oluşlarının yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca internet kullanımının da ortalama 4 saat 23 dakika olması diğer kayda değer verilerden biridir. Çalışmanın katılımcılarının interneti iş ve eğitim dışında aktif olarak kullandıklarını söyleyebiliriz. Literatürdeki çalışmalara bakıldığında bir çalışmada iş ve eğitim dışında internet kullanımının 4 saat 45 dakika olduğu tespit edilmiştir (Korkmaz, 2022). Başka bir araştırmada ise iş ve eğitim dışında internet kullanımının 4 ile 6 saat arasında olduğunu söyleyenlerin oranı oldukça yüksek çıkmıştır (Korkmaz, 2019). Örneklemin internet kullanım süresi literatürdeki ortalama süreye tekabül etmektedir.

Yaş ile gelir arasındaki ilişkinin anlamlı ve pozitif yönde olduğu saptanmıştır. Yaş arttıkça gelir durumu artış göstermiştir. Yaş ile internet kullanım süresine bakıldığında yaş ile internet kullanımı arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğu görülmüştür. Buna göre yaş arttıkça internet kullanım süresi düşmektedir. İnternet kullanımına dair alan yazında yapılan incelemelere bakıldığında gençlerin daha fazla internet kullandığı görülmektedir. Ayrıca gençlerin internette daha aktif oldukları söylenebilir (Ögel, 2012). Gençlerin interneti problemlili kullanma konusunda risk faktörü yüksek grubu oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bu açıdan çalışmamızın bulguları literatürü desteklemektedir. Kişilerin yaşları arttıkça internetin yanı sıra sosyal medya kullanımı da azalmaktadır. Zira internet kullanımı ve internet bağımlılığı konusunda asıl risk grubunu ergen ve gençler oluşturmaktadır (Mak vd., 2014). Bu açıdan gençlerin internet kullanımının daha fazla olduğunu ifade etmek mümkündür.

Yaş ile bireysel dindarlık ve ibadet etme arasındaki ilişkinin pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bulgulara göre yaş arttıkça ibadet etme ve bireysel dindarlık artış göstermiştir. Literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında bu doğrultuda sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Örneğin 300 yetişkin üzerinde yapılan bir makalede dindarlık ile yaş arasındaki ilişkinin pozitif yönde olduğu saptanmıştır. Bireylerin yaşı arttıkça ibadet ve dindarlıklarında da artış olmaktadır (Baynal, 2015). Yine yapılan başka bir çalışmada da yaşa bağlı olarak dindarlığın artış gösterdiği ortaya koyulmuştur (Mehmedoğlu, 2014). Yaşa bağlı olarak dindarlığın ve ibadet etmenin artması, kişilerin ahiret hayatına daha fazla yönelmelerinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca yaşa bağlı olarak kişiler maneviyat ve kutsala daha fazla bağlanmaktadır. Bu nedenlerden dolayı gençlere göre ibadet etme ve dindarlık puanlarında artışlar olmaktadır. Yaş ile hayatın amaç ve anlamı arasında pozitif yönlü ve anlamlı düzeyde ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bulgulara göre yaş artmasıyla birlikte hayatın amaç ve anlamı artış

göstermiştir. Buna dair yapılan bir araştırmada yaş ile hayat memnuniyeti arasındaki ilişkinin anlamlı düzeyde olduğu görülmüştür. Ayrıca hayatın anlam ve amacı arttıkça yaşın da arttığı ortaya konmuştur. Yani gençlere göre yaşlıların daha fazla hayattan memnun oldukları bulgulanmıştır (Ayten & Tura, 2017).

Yaşlıların gençlere göre internet kullanım sürelerinin daha düşük olması bireylerin yaşı arttıkça sanal dünyadan ziyade gerçek dünyada daha çok ilişki aramalarından kaynaklanıyor olabilir. Çalışmanın bulguları incelendiğinde yaşa bağlı olarak bireysel dindarlık ve ibadet etme de artış göstermektedir. Aynı zamanda hayatta anlam ve amaç bulma durumu da artmaktadır. Tüm bunlar değerlendirildiğinde internetten ziyade hayatın bizzat kendisine yoğunlaşma olduğunu söylemek mümkündür. Din hayatın bizzat kendisine daha fazla hitap etmekte olup insanların aralarındaki iletişim, etkileşim ve samimi duyguların yayılmasına daha fazla önem vermektedir. Bu doğrultuda yaş arttıkça internet kullanımının azalması, ibadet etme ve bireysel dindarlığın artması gerçek hayatın bir getirisi olarak yorumlanabilir.

Yaş ile hayat memnuniyeti arasında pozitif yönde ilişki olduğu görülmektedir. İngilterede yapılan bir çalışmada yaş arttıkça hayat memnuniyetinin arttığı bulgulanmıştır (Bailey ve Snyder, 2007). Tüik verilerine göre bakıldığında benzer sonuçların olduğu söylenebilir. Yaşlıların özellikle 65 yaş ve üzerinin gençlere göre hayat memnuniyetlerinin daha yüksek olduğu ve daha mutlu oldukları ifade edilebilir (Tüik, 2021). Ülkemiz dışında yapılan çalışmalarda da benzer sonuçların ortaya çıktığını ifade edebiliriz (Aghababaei vd., 2016; Diener, 1984). Bu açıdan çalışmamızın bulgusu literatürü destelemektedir. Ayten ve Tura'nın çalışmasında yaş ile dindarlık konusunda da pozitif ve anlamlı ilişki bulunmuştur. Hayat memnuniyeti gibi dindarlığın da yaşa göre artış gösterdiği belirtilmiştir. Yaş ile yaşamda anlam arasında anlamlı düzeyde ilişki olmadığı saptanmıştır. Bir çalışmada ise yaşa göre hayat memnuniyetinde ve mutluluk düzeylerin anlamlı farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir ve istatistiki olarak rakamsal olarak yaşlılar lehine bir durum olduğu ifade edilebilir (Baird vd. 2010). Yine yapılan bazı çalışmalarda yaş ile yaşamda anlam arasında ilişki çıkmadığı tespit edilmiştir (Metz, 2013). Araştırmamızda da yaş ile yaşamda anlam ilişkisi olmaması bu durumu desteklemektedir.

Benzer olarak yapılan bir çalışmada dindarlık ile hayat memnuniyeti arasında pozitif yönde ilişki bulunmuştur aslında bu çalışmada dindarlığın hem yaşamda anlamla hem de hayat memnuniyetiyle arasında pozitif yönde ilişki olduğu görülmektedir (Abu Raiya vd., 2021). İbadet etme ile bireysel dindarlık arasında pozitif yönde ilişki tespit edilmiştir. Bu beklenen bir durumdur. İbadet etme ile hayatın anlam ve amacı aracı arasında anlamlı ve pozitif yönde ilişki saptanmıştır. Kişiler ibadet etmeye yöneldikçe hayatta daha fazla anlam ve amaç bulmaktadır. Yapılan bir çalışmada dindarlığın kişilerin hayat memnuniyetine katkı sağladığı görülmüştür. Dindarlık özellikle insanların öznel iyi oluşunu ve yaşam memnuniyetlerini pozitif yönde etkilemektedir (Peidmont, 2009). Ülkemiz dışında yapılan bir başka araştırmada ise İslami ibadet pratikleri ile hayat memnuniyeti arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Sadece ibadetlerle hayat memnuniyeti arasında değil aynı zamanda dini (İslam) davranışlarla hayat memnuniyeti arasında da pozitif yönde anlamlı düzeyde ilişki olduğu bulgulanmıştır (Abu-Rayya, Almoty, White, & Abu-Rayya, 2016). Bu bulgular ve çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda araştırmamızın alan yazını desteklediğini ifade edebiliriz. Tesadüfi örnekleme dayalı olarak yapılan ve 282 kişi üzerinde yapılan bir çalışmada da dindarlık ile hayat memnuniyeti arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Dindarlık arttıkça hayat memnuniyeti artmıştır (Ayten, 2013).

Değişkenler arasındaki ilişkilerden dikkat çeken biri de ibadet etme ve bireysel dindarlık ile yaşamda anlam arasında anlamlı düzeyde ilişki olmasıdır. Yanı sıra ibadet etme ve bireysel dindarlık ile yaşamda anlam arasında pozitif yönde ilişki vardır. Kişilerin ibadet etme sıklığı ve bireysel dindarlıkları arttıkça yaşamda anlam bulmaları da artmaktadır. Maneviyat ve yaşamda anlam arasındaki ilişkiye yönelik 411 kişiyle İstanbul'da yapılan bir çalışmada maneviyat ile yaşamda anlamın alt boyutları arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğu görülmüştür. Maneviyat ile yaşamda anlamın olumlu alt boyutları arasında pozitif ilişki varken maneviyat ile yaşamda anlamın olumsuz alt boyutları arasında negatif ilişki bulunmuştur (Şirin & Dursun, 2021). Yapılan

başka bir çalışmada da gerek maneviyat gerekse dindarlık ve dini başa çıkma ile yaşamda anlam arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Bu çalışmada maneviyat ile yaşamda anlam arasında pozitif yönde ilişki olduğu görülmüştür. Dahası dini başa çıkmanın olumsuz yönü ile yaşamda anlam arasında negatif yönde ilişki olduğu tespit edilmiştir. Dindarlık ile yaşamda anlam arasında da pozitif yönde ilişki olduğu ifade edilmiştir (Krok, 2015). Başka bir çalışmada yine dini yönelimle yaşamda anlam bulma arasında pozitif yönde ilişki olduğu saptanmıştır. (Demir, 2022). Uluslararası literatürde yapılan bir çalışmada ise dindar ile yaşamda anlam arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Dindarlık, dini aktiviteler ve dini inanç olmak üzere iki alt boyutta ele alınmıştır. Dini inanç ile yaşamda anlam arasında pozitif ilişki çıktığı gibi dini aktivitelerle yaşamda anlam arasında da pozitif yönde ilişkiler çıkmıştır. Dini aktivite ve dini inanç arttıkça yaşamda anlam bulma durumu da artmıştır (Shiah, Chang, Chiang, Lin, & Tam, 2015). Literatürdeki çalışmalara bakıldığında çalışmamızın bulguları alan yazını desteklemektedir.

İstanbul'da 350 kişi üzerinde yapılan bir çalışmada dindarlığın hayatın anlam ve amacına yönelik olarak yaşam memnuniyetini pozitif yönde açıkladığı tespit edilmiştir. Yine açıklama gücünün çok yüksek olmadığını söylemek gerekmektedir (Ayten & Tura, 2017). Değişkenler arası regresyon ilişkilerine bakıldığında ibadet ve bireysel dindarlık hayatın anlam ve amacını anlamlı düzeyde yordamıştır. İbadet ve bireysel dindarlığın kuvvetli olmasa da belli ölçüde hayatın anlam ve amacı üzerine etkisi bulunmaktadır. Yapılan bir çalışmada dindarlığın hayat memnuniyetini pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Özellikle olumlu dini başa çıkmanın hayat memnuniyeti üzerinde olumlu etkisinin olduğunu belirtebiliriz (Turan, 2018). Yapılan başka bir çalışmada maneviyat ve dindarlığın hayat memnuniyeti üzerindeki ilişkisi ele alınmıştır. Bu çalışmanın bulgularına göre dindarlık ve maneviyat, hayat memnuniyetini olumlu etkilemektedir. Regresyon ilişkine bakıldığında dindarlık ile hayat memnuniyeti arasında istatistiki olarak anlamlı düzeyde ilişki vardır (Estaban vd., 2021). Başka bir çalışmada ise bireysel dindarlığın hayat memnuniyeti üzerinde pozitif etkisinin olduğu ortaya koyulmuştur. Bireysel dindarlık, hayat memnuniyetin %10'unu açıklamıştır (Ayten, 2013). Din psikolojisi alanında yapılan diğer bir çalışmada dua ile hayat memnuniyeti arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Regresyon analizi de yapılan araştırmada dua etme durumu, hayat memnuniyetini olumlu yönde etkilemiştir. Dua etme davranışı, çok düşük de olsa hayat memnuniyetini açıklamıştır (Gashi, 2016).

Çalışmamızın bulgularına göre ibadet ve bireysel dindarlık, yaşamda anlamı anlamlı düzeyde ve pozitif yönde yordamıştır. Yapılan bir çalışmada da dini ibadet ve davranış yaşamda anlamı pozitif yönde yordamıştır. Ayrıca hayatın anlam ve amacı, yaşamda anlamı anlamlı ve pozitif yönde yordamıştır. Çalışmamızda olduğu gibi açıklama oranı düşük çıkmıştır (Shiah vd., 2015). Ülkemizde yapılan bir çalışmada dini yönelimin yaşamda anlam üzerinde anlamlı düzeyde ve pozitif yönde etkisinin olduğu görülmüştür. Var olan etkinin sınırlı olduğunu belirtmek yerinde olacaktır (Demir, 2022). Dindarlık ve maneviyat ile yaşamda anlam arasındaki korelasyon ve çoklu regresyon ilişkisini inceleyen başka bir çalışmada ise dindarlığın yaşamda anlamı olumlu ve istatistiki anlamlı düzeyde yordadığı tespit edilmiştir. Ayrıca maneviyatın da benzer olarak yaşamda anlam üzerinde etkili olduğu görülmüştür (Yoon vd., 2021). Bir başka araştırmada ise dindarlığın insanlara kontrol sağladığı dolayısıyla yaşamda birçok açıdan insana faydalar sunduğu ifade edilmiştir. Dindarlığın kontrol ve çevreyi gözetme sağlamasından dolayı yaşamda anlama da pozitif katkısı olduğu belirtilmiştir (Chamberlain & Zika, 1992). Diğer bir çalışmada ise dindarlığın yaşamda amaç edinmeyi olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Dindar olan bireylerin yaşamda anlam bulması daha muhtemel görünmektedir. Çünkü dindarlığın yaşamda amaç bulmaya yardımcı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (French & Joseph, 2007). Hayatın anlamı ve yaşamdan memnun olmaya yönelik araştırmalar incelendiğinde hayat memnuniyeti ile yaşamda anlam arasında ilişkiler olduğu görülmektedir. Örneğin bir çalışmada hayat memnuniyeti ile psikolojik iyi oluş arasında ilişki olduğu görülmektedir (Ayten & Gashi, 2012; Batan & Ayten, 2015; Uysal, Kaya Göktepe, Karagöz, & İlerisoy, 2017).

Çalışmamızın aracılık testinde hayatın anlam ve amacı ile yaşamda anlam arasındaki ilişkiye hem ibadet etme durumu hem de bireysel dindarlık pozitif katkı sağlamaktadır. Bir kişinin yaşamda anlam bulmasında hayatın anlam ve amacı önemliyken, bireysel dindarlık ve ibadet etme

de bu ilişkiyi daha da güçlendirebilmektedir. Son dönemde farklı örneklem gruplarına başvurularak yapılan çalışmalar yaygınlaşmaktadır. Üç farklı örneklem grubuna dayalı olarak gerçekleştirilen bir çalışma yürütülmüştür. Birinci araştırmada dindarlık ile hayat memnuniyeti arasındaki ilişkide yaşamda anlamın rolü olup olmadığı incelenmiştir. İkinci çalışmada özgüven ile iyimserlik arasındaki ilişkide yaşamda anlamın aracılık görevini incelenmiştir. Üçüncü çalışmada ise günlük dini davranışlarla iyi oluş arasındaki ilişkide yaşamda anlam bulma aracılık edip etmediği ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Dindarlık ile hayat memnuniyeti arasındaki ilişkide; özgüven ile iyimserlik arasındaki ilişkide ve dini davranışlarla iyi oluş arasındaki ilişkide yaşamda anlamın aracılık rolü gördüğü tespit edilmiştir (Steger, Frazier, Kaler, & Oishi, 2006). Bir çalışmada kaygı durumu ruh sağlığını etkilerken, dindarlık değişkeni aracı olarak modele dâhil edildiğinde kaygının ruh sağlığı üzerindeki etkisi azalmaktadır. Bu bakımdan dindarlık değişkeni ruh sağlığına iyi gelmektedir. Yine kaygı ile ruh sağlığı arasındaki ilişkiye yaşamda anlam dâhil edildiğinde de pozitif etki oluşturmaktadır. Kaygının ruh sağlığı üzerindeki olumsuz etkisi yaşamda anlam bulmayla kısmi olarak kırılmaktadır (Shiah vd., 2015).

İçsel ve dışsal dindarlık, hayat memnuniyeti, yaşamda anlam, özgüven ve cinsiyet farklılıkları gözetilerek Hong Kong'da 696 kişi üzerinde kapsamlı bir çalışma yürütülmüştür. Bu araştırmada dindarlığın aracılık rolü de ele alınmıştır. Hayat memnuniyeti ile yaşamda anlamı da içeren bir aracılık modelinde içsel dindarlığın etkili olduğu ifade edilmiştir. İçsel dindarlığın, hayat memnuniyeti ve özgüven gibi olumlu durumları daha da artırdığı belirtilmiştir. Ayrıca yaşamda anlam, içsel dindarlık ile hayat memnuniyeti arasındaki ilişkiyi de pozitif yönde etkilemiştir (Li & Liu, 2021). Buradan anlaşılmaktadır ki dindarlık, hayat memnuniyeti ve yaşamda anlam arasındaki ilişkiler bireylerin ruh sağlığına iyi gelmekte ve pozitif yönde katkı sağlamaktadır. Bu kapsamlı çalışmanın bulgularına göre dindarlık ve yaşamda anlam değişkeni bireylerin hayatlarında oldukça önemli etkiye sahiptir diyebiliriz. Makale de özellikle dindarlık değişkenine atfedilen öneme bakıldığında bu durum daha iyi anlaşılmaktadır.

SONUÇ

Bu makalede hayatın amaç ve anlamı, yaşamda anlam bulma ve dindarlık arasındaki ilişkiler felsefi ve psikolojik olarak ele alınmıştır. Teorik bölümde konunun felsefi ve psikolojik yönü vurgulanırken uygulama kısmında psikometrik yönü ön plana çıkmıştır. Bu çalışmada örneklemin ibadet, bireysel dindarlık, hayatın anlam ve amacı ile yaşamda anlam konularında yüksek ortalamalara sahip olmalarının muhafazakâr tutumlardan kaynaklanıyor olduğu söylenebilir. Çalışmada ayrıca korelasyon ilişkilerin gelir durumunun etkisinin olmadığı görülmüştür. Aynı şekilde internet kullanım süresinin ibadet etme ve hayatın anlam ve amacını etkilediği de bu çalışmada ortaya çıkan önemli bulgulardan birisidir. Buradan hareketle internetin hem insanların hayat amaçlarını sarstığı hem de daha az ibadet etmelerine neden olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Yine gerek korelasyon gerekse regresyon analizlerinden ibadet, bireysel dindarlık, yaşamda anlam ve hayatın anlam ve amacı arasındaki ilişkilerin ne denli önemli olduğu anlaşılmıştır. Değişkenler arasındaki korelasyon ve regresyon ilişkileri de bu durumu kanıtlamıştır. Hayatın anlam ve amacı ile yaşamda anlam arasındaki ilişkide bireysel dindarlık ve ibadet etmenin aracılık yapması da bu çalışmadaki önemli bulgulardan biridir. Bu çalışmada özellikle dindarlığın aracı olduğu, mediator modellerin daha fazla çalışılması gerektiği ortaya çıkmıştır. Zira ülkemiz dışında yapılan uluslararası literatürde dindarlığın aracılık yaptığı birçok çalışma bulunmuştur. Bu bağlamda varoluşu anlama ve anlamlandırma, varoluşsal anlam arayışıyla dindarlık ilişkisinin mahiyetini kavrama noktasında ülkemizde daha fazla multidisipliner çalışma yapılmasının ne kadar önemli olduğu görülmüştür. Sonuç olarak ifade etmek gerekirse insan tek bir boyuta indirgenecek ya da diğer bir ifadeyle tek bir boyutta değerlendirilecek bir varlık değildir. İnsan akı, duyguları, iradesi, tercihleri ve kararlarıyla varoluşunu şekillendiren ve anlamlandıran kompleks bir varlıktır. Bu yüzden yukarıda da vurgulandığı üzere insanın anlaşılmasında multidisipliner çalışmalara ağırlık verilmelidir. Kısacası böyle bir kaygıdan hareketle yapılan bu çalışmada da insanın varoluşsal anlam arayışı ile dindarlık ilişkisinin psiko-felsefik bir değerlendirmeye tabi tutulması hedeflenmiştir.

KAYNAKÇA

- Abu-Rayya, H. M., Almoty, S., White, F. A., & Abu-Rayya, M. H. (2016). The interconnection between Islamic religiosity and deviancy among australian Muslim youth: A partial mediation role of life satisfaction. *The International Journal for the Psychology of Religion*. <https://doi.org/10.1080/10508619.2016.1157720>
- Abu-Raiya, H., Sasson, T., & Russo-Netzer, P. (2021). Presence of meaning, search for meaning, religiousness, satisfaction with life and depressive symptoms among a diverse Israeli sample. *International Journal of Psychology*, 56(2), 276-285.
- Aghababaei, N., Sohrabi, F., Eskandari, H., Borjali, A., Farrokhi, N., & Chen, Z. J. (2016). Predicting subjective well-being by religious and scientific attitudes with hope, purpose in life, and death anxiety as mediators. *Personality and Individual Differences*, 90, 93-98. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.10.046>
- Aydın, C., Kaya, M., & Peker, H. (2015). Hayatın anlam ve amacı ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 38, 39-55.
- Ayten, A. (2013). Din ve Sağlık: Bireysel dindarlık, sağlık davranışları ve hayat memnuniyeti ilişkisi üzerine bir araştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 13(1), 7-31.
- Ayten, A., & Gashi, F. (2012). Affetme ve hayat memnuniyeti üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Balkan Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 11-36.
- Ayten, A., & Tura, H. (2017). Affetme ve dindarlık, hayat memnuniyetini nasıl destekler? *İslami İlimler Dergisi*, 12(3), 27-54.
- Batan, N. S., & Ayten, A. (2015). Dinî başa çıkma, psikolojik dayanıklılık ve yaşam doyumu ilişkisi üzerine bir araştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi Cilt*, 15(3), 67-92.
- Bailey, T. C., & Snyder, C. R. (2007). Satisfaction with life and hope: A look at age and marital status. *The Psychological Record*, 57, 233-240.
- Baynal, F. (2015). Yetişkinlerde dindarlık ve ruh sağlığı ilişkisinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 206-231. <https://doi.org/10.15869/ITOBİAD.96269>
- Benatar, D. (2019). Keşke hiç olmasaydık var olmanın kötülüğü. (Özmen, C. Ö. Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Baird, B. M., Lucas, R. E., & Donnellan, M. B. (2010). Life satisfaction across the lifespan: Findings from two nationally representative panel studies. *Social indicators research*, 99, 183-203.
- Chamberlain, K., & Zika, S. (1992). Religiosity, meaning in life, and psychological well-being. J. F. Schumaker (Ed.), *Religion and Mental Health*. New York: Oxford University Press.
- Cioran, E. M. (2020). Doğmuş olmanın sakıncası üstüne. (Saralioğlu, K. Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Çetin, E. (2016). Kierkegaard'a göre özne-nesne ilişkisi. Kayseri: Kimlik Yayınları.
- Çetin, E. (2022a). Varoluşsal yaklaşımın din felsefesine katkıları. Bayındır, A.- Turan, R. (Ed.), *Din-Felsefe Yazıları* (1. Baskı, s.39-72). Bursa: Emin Yayınları.
- Çetin, E. (2022b). Deizm eleştirisi ve yapılması gerekenler. İstanbul: Hiper Yayın.
- Çetin, İ. (2016). İman ve inkârın felsefî temelleri. Bursa: Emin Yayınları.
- Demir, H. (2022). Yetişkin bireylerde salgın algısı, yaşamda anlam ve dini yönelim ilişkisi. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.

- Demirdağ, S., & Kalafat, S. (2015). Yaşamın anlamı ölçeği (yaö): Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *İnönü University Journal of the Faculty of Education* 16 (2), 83-95.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542-575. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.95.3.542>
- Diener, E. D., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of personality assessment*, 49(1), 71-75.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. (2014). Türkiye’de dini hayat araştırması (Religious Life Survey in Turkey). Ankara: Tük.
- Esteban, R. F. C., Turpo-Chaparro, J. E., Mamani-Benito, O., Torres, J. H., & Arenaza, F. S. (2021). Spirituality and religiousness as predictors of life satisfaction among Peruvian citizens during the COVID-19 pandemic. *Heliyon*, 7(5).
- Ertürk, R. (2012). Varoluşsal din felsefesine giriş. İstanbul: Yarın Yayınları.
- Frankl, V. F. (2019). İnsanın anlam arayışı. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- French, S., & Joseph, S. (2007). Religiosity and its association with happiness, purpose in life, and self-actualisation. 2(2), 117-120. <https://doi.org/10.1080/13674679908406340>
- Gashi, F. (2016). Dua ve hayat memnuniyeti üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25(1), 1-29.
- Geçtan, E. (2021). Varoluş ve psikiyatri. İstanbul: Metis Yayınları.
- Guignon, C. (2000). Existentialism. *Concise routledge encyclopedia of philosophy*, Routledge, 265.
- Guignon, C. (2008). Kimim ben: otantik olmak. (Tüzer, A. Çev.). Ankara: Lotus Yayınevi.
- Korkmaz, S. (2019). Siber psikoloji kişilik ve dindarlık. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Korkmaz, S. (2022). İnternet neslinin dini. *Eskiyei Yayınları* (1. Basım). Ankara: Eskiyei Yayınları.
- Krok, D. (2015). Striving for significance: The relationships between religiousness, spirituality, and meaning in life. *Implicit Religion*, 18(2), 233-257.
- Li, A. Y. C., & Liu, J. K. K. (2021). Effects of intrinsic and extrinsic religiosity on well-being through meaning in life and its gender difference among adolescents in Hong Kong: A mediation study. *Current Psychology*, 42(9), 7171-7181. <https://doi.org/10.1007/S12144-021-02006-W/FIGURES/4>
- MacIntyre, A. (1967). Existentialism. Edwards, P. (Ed.), *The encyclopedia of philosophy*, Vol. 3, Collier-Macmillan Ltd., 147-154.
- Mak, K. K., Lai, C. M., Watanabe, H., Kim, D. Il, Bahar, N., Ramos, M., ... Cheng, C. (2014). Epidemiology of internet behaviors and addiction among adolescents in six Asian countries. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17(11), 720-728. <https://doi.org/10.1089/cyber.2014.0139>
- May, R. (2021). Kendini arayan insan. (Işık, K. Çev.). İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Mehmedoğlu, A. U. (2014). Kişilik ve din. İstanbul: Dem Yayınları.
- Metz, T. (2013). Meaning in life. New York: Oxford University Press.
- Ögel, K. (2012). İnternet bağımlılığı. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Piedmont, R. L. (2009). The contribution of religiousness and spirituality to subjective wellbeing and satisfaction with life. In *International handbook of education for spirituality, care and wellbeing* (pp. 89-105). Dordrecht: Springer Netherlands.

- Shiah, Y. J., Chang, F., Chiang, S. K., Lin, I. M., & Tam, W. C. C. (2015). Religion and health: Anxiety, religiosity, meaning of life and mental health. *Journal of Religion and Health*, 54(1), 35–45. <https://doi.org/10.1007/S10943-013-9781-3/TABLES/2>
- Steger, M. F., Frazier, P., Oishi, S., & Kaler, M. (2006). The meaning in life questionnaire: assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of counseling psychology*, 53(1), 80.
- Şirin, T., & Dursun, N. (2021). Evli ve bekâr bireylerde yaşamın anlamı ve maneviyat düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *EKEV Akademi Dergisi*, (85), 469–482.
- Steger, M. F., Frazier, P., Kaler, M., & Oishi, S. (2006). The meaning in life questionnaire: Assessing the presence of and search for meaning in life. *Journal of Counseling Psychology*, 53(1), 80–93. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.53.1.80>
- Taşdelen, V. (2004). Kierkegaard'ta benlik ve varoluş. Ankara: Hece Yayınları.
- Tokat, L. (2013). Varoluşçu teoloji. Ankara:Elis Yayınları.
- Tokat, L. (2014). Anlam sorunu. Ankara:Elis Yayınları.
- Turan, Y. (2018). Yalnızlıkla başa çıkma: Yalnızlık, dini başa çıkma, dindarlık, hayat memnuniyeti ve sosyal medya kullanımı. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22(1), 479–516. <https://doi.org/10.18505/cuid.406750>
- Tüzer, A. (2007). Hikmet, hiçlik ve otantiklik murad-ı ilahi. İstanbul: Artus Kitap.
- Uysal, V., Kaya Göktepe, A., Karagöz, S., & İlerisoy, M. (2017). Dinî başa çıkma ile umut, hayat memnuniyeti ve psikolojik sağlamlık arasındaki etkileşim üzerine bir araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52(52), 139–160. <https://doi.org/10.15370/maruifd.333535>
- Yaran, C. S. (2002). Bilgelik peşinde din felsefesi yazıları. Ankara: Araştırma Yayınları.
- Zagumny, M.J., Pierce, K.E., Adams, K., Fallos, S.L., (2012). Psychometric analysis of the religious identity index, in: Presentation at the 24th Annual Convention of the Association for Psychological Science. p. 107.

STRUCTURED ABSTRACT

It is very important for an individual to exist and to give meaning to his or her existing. This means that, both in theory and in practice, the meaning that is given to existence has a serious impact on how one lives. In this context, some people emphasise that existence is a miracle that happens every moment. Others may see existence as a situation that constantly causes people to suffer. In this study, it is believed that important distinctions will be made in determining the differences in the meaning of religion and religious values between a person who sees existence as a negative condition and a person who accepts existence as the greatest blessing given to human beings. It explores the relationship between meaning and purpose, meaning in life, and religious affiliation from psychological and philosophical perspectives. The theoretical underpinnings of the study are an examination of questions of philosophy and psychology concerning religiousness, the search for meaning, and the search for meaning in life. This study focuses on how existential meaning seeking and religiosity relate. In this context, what is the meaning of existence and what does existence mean? What does existence mean and what does it involve? What is this existential perspective? What is the meaning of the existential search for the meaning of existence? How does the existential quest for meaning relate to religiousness? Psycho-philosophical assessment tries to find answers to these questions. The study relies on two main strands. It begins with a theoretical and conceptual discussion of issues including the search for meaning, purpose and satisfaction. The second section is the application. This is done through fieldwork, analysis and evaluation. It aims to examine how people's search for meaning from birth to death, their efforts to understand meaning and depth of existence, and their religiosity are related. Psychology of religion and philosophy of religion are used

to do so. At this stage, one of the aims of this study is to show the extent to which the meaning that the person attaches to existence and being affects his or her religious acceptance, religious discourse, attitudes and behaviour. This will be done by analysing the relationships between religiosity, meaning of life and meaning and purpose of life in the context of searching for existential meaning. The following hypotheses are tested along these lines: Worship and purpose in life have a significant positive relationship. Between worship and purpose there is a significant positive relationship. A significant positive relationship exists between personal religiousness and purpose. Between personal religiosity and meaning in life, there is a significant positive relationship. There is a significant positive relationship between religious worship and age of life. The rate of worship increases with increasing age. A clear relationship exists between personal religiosity and age. As people get older, the rate of personal religiousness also increases. Worship and Internet use have a significant relationship. As internet use increases, the frequency of praise and worship declines. A strong relationship exists between individual religiousness and internet usage. Individual religiosity decreases with increasing internet use. A strong link exists between age and income position. Income status rises as age rises. A clear relationship exists between age and Internet use. As age increases, the length of time people use the Internet decreases. Religiousness predicts meaning in life and meaning and purpose in life. Individual religiosity predicts the meaning of life and the meaning and purpose of life. Worship provides the connection between meaning and purpose and the meaning of living. The relationship between meaning and purpose and meaning in life mediated by individual religiosity. Amongst those participating, 97 (28.4%) were male. 244 (71.6%) were female. The average age of the sample was 27.02 years, ranging from 18 to 56 years. In terms of economic status, 29 [8.5 %] were lower middle-income, 58 [17 %] were lower middle-income, 213 [62.5 %] were middle-income, 37 [10.9 %] were upper middle-income, and 4 [1.2 %] were upper middle-income. Regarding the education of the father, 219 (65.2%) of the respondents have finished primary school, 55 (16.1%) have finished high school, 52 (15.2%) have finished university and 15 (4.4%) have finished a post-graduate study. In terms of maternal education, 288 (84.5%) of respondents were primary school graduates, 35 (10.3%) were high school graduates, 15 (4.4%) were university graduates and 3 (0.9%) were postgraduates. The time spent on the Internet varied between 1 and 15 hours. The overall average of the sample is 4 hours and 23 minutes per day, excluding work and education. Among the sample, 2 (0.6%) were agnostic, 1 (0.3%) was atheist, 3 (0.9%) were religiously indifferent and 335 (98.2%) declared themselves to be Muslim. Religiosity was measured using the Meaningfulness and Purposefulness of Life, the Meaningfulness of Life, and the Personal Religiousness and Piety scales. SPSS and AMOS were used to analyse the data of the study. Frequency distributions, correlation analysis, regression analysis based on a structural equation model and mediation test analysis were employed. The results show that religious worship and personal religiosity are high. Meanwhile, meaning of life and purpose of life were above mean. A positive relationship exists between purpose, worship, personal religiousness and meaning of life. Purpose and meaning is predicted by worship and individual religiosity. Individual religiosity acts as a mediator in the relationship between purpose and meaning and meaning in life.